

پهنه‌بندی تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی استان هرمزگان با روش تحلیل سلسله مراتبی

منصور دیهول^۱، احسان علی‌پوری^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۶/۱۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۶/۰۹

چکیده

پژوهش حاضر با هدف پهنه‌بندی تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی استان هرمزگان و رویکردی اجته‌حاعی و نرم بیه تهدید انجام شده است. تحقیق حاضر از نوع ترکیبی یا آمیخته (کمی و کیفی) است که از دو روش اصلی تحلیل ثانویه داده‌های از قبل موجود و رسمی کشور و همچنین نظرخواهی کیفی از کارشناسان متخصص و نخبگان محلی در باره اهمیت و تعیین شاخص‌های مهم تهدید از طریق تحلیل سلسله‌مراتبی انجام شده است. پژوهش در سطح کلان انجام شده و به همین دلیل جامعه مورد بررسی، سطح مشاهده و سطح تحلیل شهرستان‌های استان هرمزگان است. یافته‌های مطالعه نشان می‌دهد که پهنه‌های مرکزی استان شامل شهرستان‌های حاجی‌آباد، رودان، بندرعباس، خمیر، قشم و سیریک در معرض بیشترین میزان تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی قرار دارند و شهرستان‌های شرقی و غربی دور از مرکز استان، کمتر در معرض تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی قرار دارند که با توجه به وضعیت توسعه‌یافتگی استان می‌توان گفت شهرستان‌های توسعه‌یافته‌تر استان در معرض تهدیدهای بیشتری قرار دارند. اما شهرستان‌های کمتر توسعه‌یافته دور از مرکز استان با توجه به موقعیت مرزی و راهبردی استان، در حاشیه خلیج فارس در معرض تهدید جدی کاهش جمعیت و خالی از سکنه شدن قرار دارند.

کلمات کلیدی: پهنه‌بندی، تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی، هرمزگان.

۱ دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه مدیر گروه مطالعات اجتماعی شرکت بین‌المللی نقش کلیک، نویسنده مسئول، صندوق الکترونیکی:

mansurdayhol@gmail.com

۲ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، ehsanalipory@yahoo.com

مقدمه

تهدید، یک حالت، وضعیت خاص، رفتار و پدیده‌ای است که برداشته‌های گوناگونی از آن وجود دارد و حد و مرز آن، اعتباری و به عبارتی، زمان‌مند و مکان‌مند است. مبانی فکری، اندیشه سیاسی و محیط امنیتی، بر تعریف تهدید، قدرت و امنیت، تأثیری تعیین‌کننده دارد. ممکن است پدیده یا مسئله‌ای برای جامعه‌ای، پدیده‌ای عادی یا مسئله‌ای اجتماعی باشد، در حالی که همان پدیده و وضعیت برای جامعه دیگر، مسئله‌ای غیرعادی، خطر یا بحران امنیتی به‌شمار آید؛ بنابراین، ماهیت، نوع، شدت و سطح تهدیدها، تابع عقاید و نگرش بازیگران، محیط اجتماعی و ملی و محل وقوع تهدید باشد (تریف‌تری و دیگران، ۱۳۸۳: ۴۸).

تهدیدها را می‌توان از جهت شدت، شکل، هدف، موضوع، ماهیت و ... دسته‌بندی کرد. در این مبحث، تهدیدها به لحاظ شدت و با توجه به موضوع این پژوهش به دو گروه سخت و نرم تقسیم‌بندی می‌شود. هرگاه به موجب اقداماتی، استقلال و تمامیت ارضی کشور در خطر (بالفعل یا بالقوه) هجوم نیروهای نظامی کشور دیگر با اتحادی از کشورهای خارجی یا گروه‌های معارض مسلح داخلی قرار گیرد، تهدید سخت واقع شده است. در این تهدید عمده‌تأ هدف، اشتغال سرزمین است. تهدیدهای سخت متکی به روش‌های فیزیکی، عینی، سخت‌افزارانه و همراه با اعمال و رفتارهای خشونت‌آمیز، براندازی آشکار و با استفاده از شیوه زور و اجبار و حذف دفاعی و اشتغال سرزمین است. این تهدیدها عمده‌تأ محسوس، واقعی و عینی و همراه عکس‌العمل‌های فیزیکی است.

تهدید نرم را می‌توان بخش‌هایی دانست که موجب دگرگونی در هویت فرهنگی و الگوهای رفتاری مورد قبول یک نظام سیاسی می‌شود. تهدید نرم نوعی تلاش برای سلطه در ابعاد سه‌گانه حکومت، اقتصاد و فرهنگ (اجتماعی) است که از طریق استحاله الگوهای رفتاری ملی در این حوزه‌ها و جایگزینی الگوهای نظام سلطه‌ای تهدید محقق می‌شود.

بر این اساس، تمامی اقداماتی که موجب شود اهداف و ارزش‌های حیاتی یک نظام سیاسی (زیرساخت‌های فکری، باورها و الگوهای رفتاری در حوزه اقتصاد، فرهنگ و سیاست) به خطر

افتد، یا موجب ایجاد تغییر و دگرگونی اساسی در عوامل تعیین کننده هویت ملی یک کشور شود، تهدید نرم به شمار می آید. در تهدید نرم، بدون منازعه و لشکرکشی فیزیکی، مهاجم اراده خود را بر یک ملت تحمیل و آن را در ابعاد گوناگون با روش های نرم افزارانه اشغال می کند (مرسلی، ۱۳۸۸: ۲۷). تهدید نرم، اثر گذارترین، کارآمدترین، کم هزینه ترین و درعین حال خطرناک ترین و پیچیده ترین نوع تهدید است، زیرا با عواطف، احساسات، اندیشه، باور و ارزش ها و آرمان های یک ملت و نظام سیاسی ارتباط دارد.

بی تردید تضعیف و خنثی سازی آثار تهدیدهای فرهنگی - اجتماعی در ارتقای امنیت عمومی و به دنبال آن ارتقای امنیت ملی نقش مؤثری خواهد داشت. شناخت حوزه های ظهور، معیارهای شناخت آسیب، شاخص های اندازه گیری، ابزار و شیوه های اجرای تهدید نرم در حوزه اجتماعی - فرهنگی قطعاً موجب هوشیاری برای اقدامات پیش دستانه و متناسب با تهدید نرم می شود و به تبع آن توانمندی در حراست از امنیت عمومی را افزایش می دهد.

بژوهش حاضر به دنبال شناخت تهدیدهای نرم در حوزه های فرهنگی - اجتماعی و شناسایی حوزه های ظهور این نوع تهدیدهای در استان هرمزگان است تا بر اساس نتایج تحقیق، راهکارهایی در راستای کاهش آثار تهدید نرم و ارتقای امنیت عمومی یاری رساند.

استان هرمزگان در سواحل جنوبی ایران، کنار خلیج فارس در جایگاه جغرافیایی مهم و منحصر به فردی قرار گرفته است، بر پیشانی تنگه هرمز، آبراهی که سالانه بیش از نیمی از محموله های نفتی جهان از آن می گذرد و در هم جوار و نزدیکی با مراکز مهم و پررونق بازرگانی و تجارت در کناره جنوبی خلیج فارس به این جایگاه انحصاری فرصت ها و مزیت ها و همزمان تهدیدها و هشدارهایی را افزوده است.

استان هرمزگان، طی سه دهه اخیر عرصه اقدامات عمرانی گسترده ای بوده که به سبب آن ها چهره اقتصادی - اجتماعی استان تغییر یافته است. از آنجا که سرمایه گذاری عمرانی انجام شده در گذشته در همه نواحی استان، آهنگی متعادل و متناسب نداشته، تغییرات اقتصادی - اجتماعی نیز در همه نواحی استان یکسان و یکنواخت پدید نیامده است و از قضا یکی از زمینه هایی که موجب تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی می شود ناهمسانی و ناهمگونی در توسعه اقتصادی - اجتماعی استان

هرمزگان است. گذشته از آنچه که در فرآیند توسعه استان هرمزگان در سه دهه گذشته رخ داده، استان هرمزگان از فرصت‌های یگانه و ممتازی برخوردار است و هم‌زمان با تهدیدهای خطرآفرینی نیز روبه‌رو می‌باشد. این فرصت‌ها و تهدیدها به همراه قابلیت‌ها و محدودیت‌های طبیعی، انسانی، فیزیکی و مدیریتی که در استان وجود دارند، نقش‌آفرینی استان را بدون تأهل و تدبیر در زمینه پراکنش فعالیت‌ها و آرایش اقدامات توسعه‌ای پیچیده و دشوار ساخته است. در این راستا مقوله امنیت به مفهوم کلی آن که محیط طبیعی، اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی و کالبدی را در برگیرد، چه از نگاه ملی و چه از نگاه فراملی در استان هرمزگان نیز اهمیت خاص خود را دارد. از این رو است که در این پژوهش، مقوله امنیت، دفاع و رویارویی با تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی استان به‌عنوان یکی از وجوه تحلیل و آینده‌نگری موردنظر قرار می‌گیرد. بنابراین اهداف پژوهش عبارتند از:

هدف کلان

- پهنه‌بندی ملاحظات و تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی استان هرمزگان

اهداف خرد

- شناسایی تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی استان هرمزگان
- پهنه‌بندی شهرستان‌های استان از نظر تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی
- تدوین راهکارهایی در راستای کاهش آثار تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی و ارتقای امنیت عمومی

تحقیقات پیشین

تهدیدهای نرم (به‌ویژه در حوزه اجتماعی و فرهنگی) برخلاف سایر حوزه‌های مطالعه در علوم اجتماعی، بیش از آنکه مفهومی وارداتی و غربی باشد، براساس ضرورت‌های کشورمان و بیشتر در ادبیات راهبردی آن ساخته و پرداخته شده است (جهان‌بین، امامی، ۱۳۹۳: ۵۶). بنابراین تحقیقات پیشین مرتبط با موضوع پژوهش نیز بیشتر در داخل کشور انجام شده است که برخی از مهم‌ترین این تحقیقات در ادامه بررسی و ارائه می‌شود:

داوودی دهاقانی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «شناسایی مؤلفه‌های فرهنگی تهدید نرم با رویکرد انتظامی» به مطالعه فضای گفتمانی موجود درباره مؤلفه‌های فرهنگی تهدید نرم با رویکرد انتظامی از روش اسنادی و پیمایشی استفاده کرده است. جامعه آماری این بخش شامل معاونان، مدیران کل و کارشناسان معاونت عملیات، پلیس اطلاعات و امنیت عمومی و معاونت اجتماعی نیروی انتظامی بودند و حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران تعیین شد. نتایج نشان می‌دهد که کاهش حضور مردم در حوزه‌های تصمیم‌گیری، کاهش اعتماد عمومی، بروز بحران سیاسی، شکاف و بروز اختلال در عوامل یکپارچه‌ساز اجتماعی و روابط برخاسته از آن، هنجارشکنی و بی‌توجهی به هنجارهای عمومی از جمله مهم‌ترین تهدیدهای نرم بعد فرهنگی هستند که از دیدگاه انتظامی، گسترش آنها موجب کاهش نظم و امنیت خواهد شد.

کنعانی و محمدی‌برزگر (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «شناسایی حوزه‌های تأثیرگذار تهدید نرم با رویکرد انتظامی» در پی شناخت حوزه‌های تأثیرگذار تهدید نرم بوده تا کاربران انتظامی بتوانند از ابزارها و شیوه‌های مناسب‌تری برای پیشگیری، مقابله و یا کاهش اثر تهدید نرم بهره‌گیری کنند. پژوهش مزبور از نظر هدف، توسعه‌ای- کاربردی و از نوع پژوهش‌های آمیخته اکتشافی (کیفی و کمی) است و به صورت پیمایشی انجام شده است. جامعه مورد مطالعه در این مرحله، ۱۰ نفر از صاحب‌نظران این حوزه بوده است که در مرحله دوم برای تعیین اولویت مؤلفه‌ها با رویکرد انتظامی، اطلاعات مورد نظر از طریق پرسشنامه (۸۹ نفر نمونه) جمع‌آوری شده است. یافته‌های مطالعه نشان می‌دهد که بی‌ثباتی سیاسی از طریق تبلیغ ناکارآمدی نظام، تضعیف و از بین بردن الگوهای رفتاری نظام هویتی، ملی، دینی، القای غم، یأس و ناامیدی در جامعه، القای بحران، رکود اقتصادی و گرانی، الگوسازی و القای مدیریت موفق غرب‌گرا، القای بی‌نیازی و جلوگیری از دستیابی به دانش برتر و تضعیف روحیه پایداری و مقاومت ملی مهم‌ترین حوزه‌های تأثیرگذار تهدید نرم هستند که در ۷ حوزه شامل: حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، مدیریتی، علمی- فناوری و دفاعی- امنیتی تأثیرگذار هستند.

داوودی دهاقانی و کنعانی (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «تبیین بعد فرهنگی اجتماعی تهدید نرم با رویکرد انتظامی» با هدف شناخت دقیق تهدید نرم در بعد فرهنگی اجتماعی سعی

در ارائه و دستیابی به ابزارها و شیوه‌های مناسب برای پیشگیری، مقابله یا کاهش اثر تهدید نرم داشته‌اند. روش پژوهش ترکیبی یا آمیخته (کیفی و کمی) است که یافته‌های اصلی از مصاحبه با حوزه انتظامی کشور به دست آمده است. از جمله یافته‌های تحقیق، شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های تهدید نرم با دیدگاه انتظامی شامل مشروعیت، مشارکت ملی، مطالبات عمومی، هویت‌سازی، ارزش‌های اساسی، هنجارهای عمومی، الگوهای مرجع، عدالت اجتماعی، الگوهای تقاضا و تولید اطلاعات و... است. براساس نتایج تحقیق، کاهش حضور فعال مردمی در حوزه‌های تصمیم‌گیری فرهنگی اجتماعی، شکاف و بروز اختلال در عوامل یکپارچه‌ساز اجتماعی و روابط برخاسته از آن، عدم تمکین و شیوع آن در قبال هنجارهای عامه و توجه به هنجارهای غیرحمایتی از جمله تهدیدهای نرم بعد فرهنگی اجتماعی هستند که از دیدگاه انتظامی، گسترش آنها موجب کاهش نظم و امنیت خواهد شد.

جهان‌بین و امامی (۱۳۹۳) در مطالعه‌ای با عنوان «سرمایه اجتماعی حلقه ارتباطی قدرت نرم، امنیت نرم، تهدید نرم»، سرمایه اجتماعی را حلقه اتصال سه مؤلفه قدرت، امنیت و تهدید در گفتمان نرم‌افزاری دانسته و الگوی ارتباطی بین سه مؤلفه یادشده را ارائه کرده‌اند. نگارندگان با بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی به‌مثابه منبع مشترک هر سه مفهوم، با شاخص-ساز مناسب برای سرمایه اجتماعی، نوعی ارتباط نرم بین این واژگان برقرار کردند. از آنجا که سرمایه اجتماعی یکی از مؤلفه‌های اثرگذار در حوزه انتظامی و تأمین امنیت است، در این تحقیق مورد بهره‌برداری قرار گرفته است.

هندیانی و همکاران (۱۳۹۳) در مطالعه‌ای با عنوان «نقش سرمایه اجتماعی در کاهش آثار تهدیدهای نرم (با نگاهی به فرماندهی و مدیریت آینده پلیس)» در صدد شناسایی رابطه بین سرمایه اجتماعی با کاهش اثر تهدیدهای نرم است. روش تحقیق کمی و از نظر ماهیت مطالعه، همبستگی بوده است. جامعه و نمونه آماری پژوهش را کارکنان دارای مدرک کارشناسی به بالای پلیس‌های اجرایی ستاد ناجا تشکیل می‌دهند. نتایج مطالعه نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی می‌تواند اثر تهدیدهای نرم را کاهش دهد و با توجه به اشتراک یا همسویی مؤلفه‌ها با رویکرد اجتماعی پلیس، زمینه پیاده‌سازی آنها را برای مدیریت آینده پلیس فراهم

کند. همچنین نویسندگان نتیجه‌گیری کرده‌اند که برای کاهش اثر تهدیدهای نرم بر سرمایه اجتماعی باید نسبت به تقویت مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی همچون هنجارهای اعتمادساز، مشارکت‌جو، هویت‌بخش، ارزش‌مدار و مبتنی بر روابط اقدام شود تا ضمن برخوردار شدن جامعه از آثار مثبت سرمایه اجتماعی، پیاده‌سازی رویکردهای جدید پلیس از پشته‌های قوی‌تر برخوردار شود.

عزتی و همکاران (۱۳۹۲) در مطالعه خود با عنوان «شاخص‌سازی تبعیض اقتصادی به عنوان زمینه‌ساز تهدید نرم و ارزیابی آن در ایران» تلاش کرده‌اند برای تبعیض اقتصادی شاخص‌سازی کنند و شاخص‌های مذکور را برای استان‌های مختلف اندازه‌گیری نمایند. نگارندگان بیان کرده‌اند که گرچه در حوزه تهدیدهای سخت و نیمه‌سخت اقتصادی، به دلیل مشخص بودن این رویارویی، مردم ایران در مواجهه با مشکلات پیش‌رو همواره با مسئولان نظام همراه و همدل بوده‌اند و یکپارچگی نظام و مردم مانع ناکارآمد نشان دادن نظام در صحنه بین‌المللی بوده است، آنچه نگران‌کننده است اجرای سیاست‌ها و برنامه‌هایی در داخل است که زمینه شکل‌گیری تهدید نرم را در حوزه‌های اقتصادی فراهم می‌سازد.

جمال‌زاده و هراتی (۱۳۹۲) در مطالعه خود با عنوان «قدرت نرم انقلاب اسلامی در مقابل تهدید نرم»، با این فرضیه که در صورت برخورداری یک ساختار سیاسی از قدرت نرم مناسب، امکان تقابل با هر دو شیوه سخت و نرم مشکل خواهد بود، چنین استدلال می‌کنند که وجود قدرت نرم در جمهوری اسلامی ایران به عنوان پادزهری در مقابل تهدید نرم عمل کرده و موجب رفع تهدید و تبدیل آن به فرصت شده است. از یافته‌های کاربردی پژوهش یاد شده این است که تقویت شاخصه‌های قدرت نرم در انقلاب اسلامی، اولویت بیشتری از تقویت قدرت سخت به منظور تداوم اعتلای انقلاب اسلامی خواهد داشت.

آنچه در تحقیقات مرور شده قبلی قابل بیان است، اکثر مطالعات از نوع مطالعات نظری و مفهومی است و در سطح کلان سعی در تبیین تهدیدهای امنیت ملی کشور از جانب بیگانگان از جمله آمریکا دارند. این درحالی است که پژوهش حاضر در سطح میانی (استان هرزگان) و

با استفاده از داده‌های واقعی و معتبر، به بررسی موضوع تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی می‌پردازد.

مبانی نظری

تهدید نرم نوعی سلطه کامل در ابعاد سه‌گانه حکومت، اقتصاد و فرهنگ است که از طریق استحاله الگوهای رفتاری در این حوزه‌ها و جایگزینی الگوهای تهدید محقق می‌شود. با این نگرش، تمامی اقداماتی که موجب شود تا اهداف و ارزش‌های حیاتی یک نظام اجتماعی (مانند زیرساخت‌های فکری، باورها و ارزش‌های اجتماعی و الگوهای رفتاری مانند الگوهای خانواده، مشارکت، اعتماد، آسیب‌های اجتماعی و ارزش‌ها و نگرش‌های فرهنگی) به خطر افتد یا موجب ایجاد تغییر و دگرگونی اساسی در عوامل تعیین‌کننده هویت ملی شود، تهدید نرم به شمار می‌آید و برخلاف تهدیدهای سخت که در حوزه نظامی-امنیتی صورت می‌گیرد تهدیدهای نرم حوزه نظام اجتماعی و فرهنگی را هدف قرار می‌دهد (نائینی، ۱۳۸۹، کرمی، شهلایی، ۱۳۹۱، دهاقانی، کنعانی، ۱۳۹۵، عقیلی، مصطفوی، ۱۳۹۲). بر این اساس می‌توان تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی را در سه حوزه اصلی تهدیدهای جمعیتی، تهدیدهای اجتماعی و تهدیدهای فرهنگی دسته‌بندی کرد^۱. امروزه بحث‌های مرتبط با جمعیت از انگاره‌های امنیت ملی یک کشور تعریف گردیده و از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. مسئله جمعیت که در مباحث راهبردی به عنوان «منابع انسانی» مطرح می‌شود، از جمله مؤلفه‌ها و شاخصه‌های اصلی در تعریف «قدرت ملی» کشورها به شمار می‌رود (علی‌محمدی، ۱۳۹۲) و سیاست‌های جمعیتی هر کشوری متناسب با آرمان‌ها، اعتقادات، اهداف و برنامه‌های آن تنظیم می‌شوند. ساختار کلی جمعیت همانند یک اندام‌واره است که باید بین تمام بخش‌های آن نوعی تعادل پویا و تجدیدشونده برقرار شود در غیر این صورت عدم تعادل‌های جمعیتی در ابعاد مختلف می‌تواند بالقوه تهدیدی جدی برای نظام اجتماعی باشد. بنابراین پارامترهای جمعیتی مانند رشد پایین و

۱- این دسته‌بندی تهدیدات و تدوین شاخص‌های آن نتیجه پژوهش و مطالعات نگارندگان است و برای نخستین بار در کشور در حوزه آسیب‌شناسی و مطالعات امنیت ملی ارائه شده است.

منفی جمعیت، کاهش جمعیت جوان و فعال جامعه، پیری یا سالخوردگی جمعیت، کاهش تراکم جمعیت، کاهش نرخ ازدواج و باروری، مهاجرت و ... از موضوعات مهم در حوزه تهدیدهای جمعیتی به‌شمار می‌روند.

از سوی دیگر یک وضعیت جمعیتی ثابت و مفروض را به‌عنوان یک وضعیت ایده‌آل نمی‌توان در نظر گرفت، زیرا تغییرات جمعیتی علاوه بر اینکه از پارامترهای جمعیتی ناشی می‌شود، از بسیاری از عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که به مرور زمان در مسیر تحول کشورها رخ می‌دهد تأثیر می‌پذیرد. آنچه که از طریق سیاست‌های جمعیت قابل اعمال است، حفظ تعادل پویای ساختار کلی جمعیت است، یعنی تغییرات جمعیت باید دائماً مطالعه و دورنمای تحولات جمعیتی ترسیم شود تا در صورت خارج شدن جمعیت از حالت تعادل، سیاست‌های جمعیتی لازم اعمال شود.

بقاء نظم اجتماعی، حاصل رضایتمندی شهروندان و گروه‌های مختلف جامعه است و یکی از زمینه‌های این رضایتمندی، شبکه‌های اجتماعی قوی و برآمده از فرآیند مستمر، نهادمند و برخاسته از بطن جامعه است که می‌توان آنها را در چهره سرمایه اجتماعی قوی متجسم کرد. سرمایه اجتماعی یا مؤلفه‌های آن، همچون شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد، تسهیل‌کننده کنش و همکاری جمعی برای منافع چندجانبه است (Hawdon & Ryan, 2009:52). افزایش اعتماد سیاسی و مشروعیت، سبب افزایش حمایت شهروندان از سیاست‌های اعمالی و عمل کردن آنها طبق قانون می‌شود. بنابراین کاهش رضایتمندی اجتماعی، کاهش سرمایه اجتماعی و متعاقب آن افزایش آسیب‌های اجتماعی و کاهش امنیت اجتماعی می‌تواند از مهم‌ترین حوزه‌های تهدیدکننده امنیت ملی در یک نظام اجتماعی باشد. پایداری امنیت نیازمند افزایش روحیه جمعی، حمایت و کنش‌مند بودن افراد و گروه‌هاست. انباشت میزان مطلوبی از سرمایه اجتماعی، فراهم‌کننده این مشارکت و حمایت از جانب شهروندان خواهد بود. این حمایت همه‌جانبه در جامعه‌پذیری سیاسی و پذیرش فرهنگ سیاسی از جانب شهروندان و افزایش ظرفیت نظام سیاسی مؤثر است که در مجموع فراهم‌کننده امنیت پایدار در سطح ملی هستند که

دشواری‌های داخلی و چالش‌ها و تهدیدهای خارجی، بنیان‌های آن را، به آسانی، به لرزه در نخواهد آورد (عباس‌زاده، کرمی، ۱۳۹۰: ۵۱).

بعد فرهنگی مهم‌ترین بعد تهدید نرم است. به دلیل آنکه، عاملان تهدید نرم در پی آن هستند تا با بهره‌گیری از سازوکارها و روش‌های فرهنگی بر ارزش‌های بنیادی جامعه (ارزش‌هایی نظیر خدامحوری، دشمن‌ستیزی، عدالت‌خواهی، آزادگی، علم‌گرایی، نوع‌دوستی و جزآن)، نگرش‌های پایه (نظیر نگرش به بیگانگان، نگرش‌های سیاسی، نگرش به نوع حکومت، نگرش به نوع روابط اجتماعی و جز آن)، ترجیحات اساسی (نظیر ترجیحات اخلاقی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و...) آداب و رسوم، منش و رفتار اجتماعی، تأثیر گذاشته و آن را دستخوش تغییر قرار دهند (عقیلی، مصطفوی، ۱۳۹۲: ۳۲). بنابراین می‌توان گفت ارزش‌ها و رفتارهای فرهنگی مانند باورها و اعمال دینی و مذهبی، عرق ملی و مذهبی، رجحان‌ها و ارزش‌های فرهنگی و تربیتی در زندگی و ... از جمله موضوعاتی هستند که در معرض تهدیدهای نرم قرار دارند.

روش‌شناسی پژوهش

تحقیق حاضر از نظر هدف؛ کاربردی، از نظر زمان؛ مقطعی، از نظر روشی از نوع تحقیقات ترکیبی یا آمیخته^۱ که با استفاده از روش‌های کمی و کیفی به صورت هم‌زمان استفاده شده است. در مطالعه حاضر با توجه به ماهیت و موضوع پژوهش به جای استفاده از روش‌های گردآوری اطلاعات جدید، از داده‌های از قبل موجود استفاده شده است. بنابراین این پژوهش در گردآوری داده‌ها، بر روش تحلیل داده‌های موجود، یعنی تحلیل ثانویه^۲ اتکا دارد. تحلیل ثانویه، تحلیلی جدید از داده‌هایی است که به منظور دیگری گردآوری شده‌اند یا تحلیل بعدی از مجموعه اطلاعات موجودی است که تفسیر، نتیجه‌گیری یا شناختی افزون بر گزارش اول یا متفاوت با آن ارائه دهد (بیکر، ۱۳۹۲: ۳۰۷).

^۱ Mix Method

^۲ Secondary Analysis

پژوهش حاضر در سطح کلان انجام شده و به همین دلیل جامعه مورد بررسی استان هرمزگان و سطح مشاهده و تحلیل، شهرستان‌های استان است. جهت توصیف یافته‌ها از جداول فراوانی و جهت تعیین و وزن‌دهی به شاخص‌ها از روش تحلیل سلسله‌مراتبی^۱ در نرم‌افزار Expert Choice و همچنین جهت پهنه‌بندی تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی از نرم‌افزار GIS استفاده شده است.

از نظر مفهومی تهدیدهای اجتماعی- فرهنگی جزء تهدیدهای نرم قرار می‌گیرند که باعث دگرگونی در هویت فرهنگی و الگوهای رفتاری مورد قبول یک نظام سیاسی می‌گردد (نائینی، ۱۳۸۸: ۱۲۹). جهت عملیاتی کردن این مفهوم از سه شاخص تهدیدهای جمعیتی، تهدیدهای اجتماعی و تهدیدهای فرهنگی استفاده شده است.

جهت بررسی تهدیدهای جمعیتی از شاخص‌های نسبت جنسی و سنی جمعیت، بار تکفل، نرخ بی‌سوادی، خالص مهاجرت و نرخ بیکاری جمعیت استفاده شده است. منبع اصلی داده‌های این بخش نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران است.

جهت بررسی تهدیدهای اجتماعی از شاخص آسیب‌های اجتماعی (میزان قتل عمد، قتل غیرعمد، ضرب و جرح، اقدام به خودکشی، سرقت و طلاق با استفاده از داده‌های سالنامه آماری مرکز آمار ایران و سالنامه آماری سازمان ثبت احوال در سال ۱۳۹۵) و سرمایه اجتماعی (بنا به تعریف پوتنام: ارزش جمعی همه شبکه‌های اجتماعی و تمایلات ناشی از این شبکه‌ها برای کمک به یکدیگر) در سه سطح کلان، میانی و خرد با استفاده از داده‌های آمایش سرزمین استان هرمزگان در سال ۱۳۹۵ استفاده شده است.

۱. فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی یکی از معروف‌ترین فنون تصمیم‌گیری چند شاخصه است که توسط توماس ال ساعتی در دهه ۱۹۷۰ ابداع گردید. این روش هنگامی که عمل تصمیم‌گیری با چند گزینه و شاخص تصمیم‌گیری روبرو است، می‌تواند مفید باشد. واژه AHP مخفف عبارت Analytical Hierarchy process به معنی فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی است. انتخاب سنج‌ها یا criterion بخش اول واکاوی AHP است. سپس براساس سنج‌های شناسایی شده نامزدها ارزیابی می‌شوند. واژه گزینه‌ها یا نامزدها هم‌معنای واژه alternative یا candidates بوده و به جای هم به کار روند. علت سلسله‌مراتبی خواندن این روش آن است که ابتدا باید از اهداف و راهبردهای سازمان در رأس هرم آغاز کرد و با گسترش آن‌ها سنج‌ها را شناسایی کرد تا به پایین هرم برسیم.

همچنین جهت بررسی تهدیدهای فرهنگی از شاخص‌های رجحان زندگی و تربیتی (به معنای ویژگی‌ها و مشخصه‌های اخلاقی و فرهنگی که افراد در زندگی به‌عنوان ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی و الگو در انتخاب رفتار و اعمال برمی‌گزینند؛ مانند درستکاری و آبرو داشتن و ... به‌عنوان رجحان‌های زندگی و تلاش و سختکوشی، ادب و احترام به دیگران و ... به‌عنوان رجحان‌های تربیتی) و باور و انجام اعمال دینی با استفاده از داده‌های پیمایش ملی وضعیت اجتماعی و فرهنگی کشور در سال ۱۳۹۵ استفاده شده است.

جهت ترکیب شاخص‌ها و پهنه‌بندی تهدیدهای بر حسب ادبیات رایج مراحل اساسی زیر طی شده است:

۱- تشکیل ماتریس داده‌ها؛ در ماتریس داده‌ها، اعداد شاخص‌ها در ستون‌ها و شهرستان‌ها در سطرها قرار می‌گیرند و بسته به تعداد شاخص‌ها و تعداد مناطق حجم ماتریس متفاوت می‌باشد.

۲- نرمال‌کردن شاخص‌ها؛ از آنجائی‌که شاخص‌های موردنظر جهت بررسی تهدیدهای اجتماعی از حیث مقیاس اندازه‌گیری مبنای واحدی ندارند، لازم است قبل از استفاده نرمال شوند. در اینجا با توجه به نوع و تعداد متغیرها و شاخص‌ها و هدف پژوهش، از روش بی‌مقیاس‌کردن فازی (ضریب محرومیت) برای نرمال‌سازی و استانداردکردن شاخص‌ها استفاده شده است. در بین شاخص‌های مورد استفاده سه گونه شاخص‌های مثبت، منفی و خنثی وجود دارند. در شاخص‌های مثبت (مثل باور و انجام اعمال دینی، سرمایه اجتماعی) مقدار بالاتر ناگر نشان‌دهنده تهدیدهای کمتر است. در شاخص‌های منفی (مثل نرخ بی‌سوادی، بیکاری، قتل و ...) مقدار بالاتر به معنی تهدید بیشتر است. شاخص‌های خنثی نیز مانند نسبت جنسی، بعد خانوار نشان‌دهنده‌ی رابطه‌ی بین مقدار شاخص با وضعیت برابری است. در این گونه ناگرها، نزدیک شدن مقدار ناگر به وضعیت برابری (مثل ۱۰۴ برای موضوع نسبت جنسی و میانگین استان برای بعد خانوار) نشان‌دهنده تهدیدهای کمتر است.

۳- وزن‌دهی به شاخص‌ها؛ پس از اینکه اختلاف مقیاس بین شاخص‌ها از بین رفت، مهم‌ترین موضوع تعیین وزن‌های مناسب برای شاخص‌های انتخاب شده است که در اینجا از

روش تحلیل سلسله‌مراتبی استفاده شده است. اساس این روش مقایسه زوجی متغیرها در جدول ماتریس توسط نخبگان و کارشناسان است. جهت افزایش دقت و امکان مقایسه داده‌ها در هر سطح، زیرمعیارها به صورت زوجی نسبت به سطح بالاتر مقایسه شده و وزن نسبی هر یک از معیارها نسبت به همدیگر به دست می‌آید. به همین جهت در این تحقیق جهت ارزش‌دهی به معیارها و زیرمعیارهای تهدیدهای اجتماعی فرهنگی، پرسشنامه مقایسه زوجی توسط ۸ نفر از خبرگان محلی استان هرمزگان و کارشناسان متخصص در حوزه اجتماعی و فرهنگی تکمیل و در نهایت میانگین مقایسات، وارد نرم افزار Expert Choice شده و وزن نهایی هر یک از شاخص‌ها در تعیین میزان تهدیدها مشخص گردید.

۴- ترکیب کردن شاخص‌ها: در مرحله بعد شاخص‌های استاندارد شده، در وزن به دست آمده نهایی ضرب شده و در پایان، اعداد به دست آمده از حاصل ضرب مذکور با هم جمع شدند تا امتیاز شاخص تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی به دست آید. در نهایت نیز هر یک از شهرستان‌های استان بر اساس امتیاز شاخص تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی رتبه‌بندی شده‌اند.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های مطالعه درباره تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی استان هرمزگان به تفکیک حوزه‌های موردبررسی تهدیدهای ۱- جمعیتی، ۲- اجتماعی و ۳- فرهنگی ارائه می‌شود. در حوزه تهدیدهای جمعیتی، با توجه به میانگین شاخص‌ها در کشور و استان می‌توان گفت در شاخص‌های نسبت جنسی، میانگین سنی، بعد خانوار و بار تکفل اقتصادی، ضعف یا مسئله جمعیتی خاصی شهرستان‌های استان را تهدید نمی‌کند. اما در شاخص‌های نرخ بی‌سوادی، شهرستان‌های بشاگرد با ۲۶.۹ درصد جمعیت ۶ سال و بالاتر بی‌سوادی، جاسک با ۲۵.۲ درصد با اختلاف بیش از ده درصدی جمعیت بی‌سوادی در معرض تهدید قرار دارند. در شاخص خالص مهاجرت نیز شهرستان‌های بشاگرد با ۳۲.۲- خالص منفی مهاجرت و همچنین حاجی‌آباد با ۲۱ خالص منفی مهاجرت در معرض تهدید قرار دارند. در نرخ بیکاری نیز شهرستان سیریک با بیشترین میزان بیکاری در استان (۱۵ درصد جمعیت فعال بیکار) در معرض تهدید است.

جدول شماره ۱. مقایسه ویژگی‌های جمعیتی شهرستان‌های استان هرمزگان با استان هرمزگان و کل کشور

حوزه جغرافیایی	نسبت جنسی	میانگین سنی	بار تکفل	بعد خانوار	نرخ بی-سوادی	خالص مهاجرت	نرخ بیکاری
بستک	۱۰۴.۳	۲۷.۷	۲.۷	۳.۷	۱۲.۷	-۱۰.۳	۱۰.۵
بشاگرد	۱۰۰.۸	۲۵.۸	۳.۶	۳.۸	۲۶.۹	-۳۲.۲	۱۱.۳
بندرعباس	۱۰۴.۲	۲۷.۹	۲.۶	۳.۵	۷.۶	۲۵.۰	۱۰.۹
بندر لنگه	۱۱۳.۴	۲۷.۲	۲.۲	۳.۷	۱۱.۷	۴۲.۵	۷.۱
پارسیان	۱۰۳.۵	۲۷.۲	۲.۵	۳.۷	۱۵.۲	۲۴.۹	۱۱.۰
جاسک	۱۰۴.۶	۲۵.۳	۳.۱	۳.۹	۲۵.۲	۲.۸	۱۲.۳
حاجی آباد	۱۰۳.۵	۲۹.۸	۲.۸	۳.۴	۱۶.۶	-۲۱.۰	۱۰.۷
خمیر	۱۰۰.۹	۲۶.۹	۲.۸	۳.۵	۱۲.۶	-۷.۸	۱۱.۵
رودان	۹۹.۵	۲۷.۷	۳.۲	۳.۶	۱۵.۸	-۳۰.۴	۱۲.۱
سیریک	۹۹.۸	۲۶.۸	۳.۱	۴.۱	۱۶.۳	-۱۰.۱	۱۵.۰
قشم	۱۰۴.۳	۲۵.۷	۲.۷	۳.۷	۱۰.۳	۱۴.۹	۹.۷
میناب	۱۰۰.۴	۲۷.۲	۳.۰	۳.۸	۱۶.۵	-۱۱.۹	۱۲.۱
استان	۱۰۴.۳	۲۷.۴	۲.۷	۳.۶	۱۲.۲	۲۱۰۵۸	۱۰.۷
کل کشور	۱۰۲.۷	۳۱.۱	۲.۵	۳.۳	۱۲.۴	-	۱۲.۶

در حوزه تهدیدهای اجتماعی دو شاخص اصلی آسیب‌های اجتماعی و سرمایه اجتماعی (در سه سطح کلان، میانی و خرد) بررسی شده است. در شاخص آسیب‌های اجتماعی با توجه به میانگین‌های کشوری و استان هرمزگان در قتل عمد و اقدام به خودکشی مسئله خاصی شهرستان‌های استان را تهدید نمی‌کند، اما در شاخص ضرب و جرح شهرستان‌های بندرعباس (۴.۸۴ مورد به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت)، حاجی‌آباد (۵.۱۱ مورد به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت) بیش از دو برابر میانگین استان و حدود چهار برابر میانگین کشور ضرب و جرح داشته‌اند و از این نظر در معرض تهدید قرار دارند. در شاخص سرقت و طلاق نیز شهرستان بندرعباس با ۶.۴۵ مورد سرقت و ۲.۵۵ مورد طلاق به ازای هر هزار نفر جمعیت بالاتر میانگین استان و کشور قرار گرفته و در معرض تهدید قرار دارد.

جدول شماره ۲. مقایسه آسیب‌های اجتماعی استان هرمزگان با استان هرمزگان و کل کشور

میزان آسیب‌های اجتماعی به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت					حوزه جغرافیایی
قتل عمد	ضرب و جرح	اقدام به خودکشی	سرقت	طلاق	
۰.۰۲	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۴۱	۱.۴۴	بستک
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۳	۰.۴۶	۰.۰۰	بشاگرد
۰.۰۳	۴.۸۴	۰.۰۴	۶.۴۵	۲.۵۵	بندرعباس
۰.۰۰	۰.۳۵	۰.۰۰	۰.۷۴	۱.۷۲	بندر لنگه
۰.۰۰	۲.۵۵	۰.۰۰	۰.۶۹	۰.۸۷	پارسیان
۰.۰۲	۰.۶۶	۰.۰۲	۱.۳۴	۰.۴۲	جاسک
۰.۰۰	۵.۱۱	۰.۰۰	۲.۲۰	۰.۰۰	حاجی آباد
۰.۰۰	۱.۰۳	۰.۰۲	۱.۰۷	۱.۷۱	خمیر
۰.۰۲	۳.۳۰	۰.۰۰	۱.۱۲	۲.۲۶	رودان
۰.۰۰	۳.۲۲	۰.۰۰	۱.۴۲	۰.۲۲	سیریک
۰.۰۲	۰.۹۵	۰.۰۶	۱.۳۴	۰.۸۲	قشم
۰.۰۱	۳.۳۱	۰.۰۱	۲.۵۳	۱.۶۵	میناب
۰.۰۲	۳.۰۹	۰.۰۳	۳.۳۴	۱.۷۶	استان هرمزگان
۰.۰۳	۱.۸۰	۰.۰۶	۷.۳۳	۲.۲۷	کل کشور

در شاخص سرمایه اجتماعی نیز با وجود آنکه میانگین سرمایه اجتماعی استان (۲.۷۶) در طیف ۱ تا ۵) و کل کشور (۲.۷۹) در طیف ۱ تا ۵) میزان متوسط است و می‌توان به نوعی تهدیدی برای استان و کشور قلمداد کرد، اما تفاوت چندانی بین شهرستان‌های استان از لحاظ میانگین سرمایه اجتماعی وجود ندارد. شاخص تهدیدهای فرهنگی نیز از سه شاخص رجحان‌های زندگی، رجحان‌های تربیتی و باور و انجام اعمال دینی ساخته شده است. با توجه به میانگین‌های استانی و کشوری هر سه شاخص، می‌توان گفت شهرستان حاجی‌آباد پایین‌ترین میزان را در هر سه شاخص رجحان‌های زندگی (میانگین ۳.۷۹) در طیف ۱ تا ۵)، رجحان‌های تربیتی (میانگین ۳.۶۹) در طیف ۱ تا ۵) و باور و انجام اعمال دینی (میانگین ۳.۱۴) در طیف ۱ تا ۵) در استان دارد.

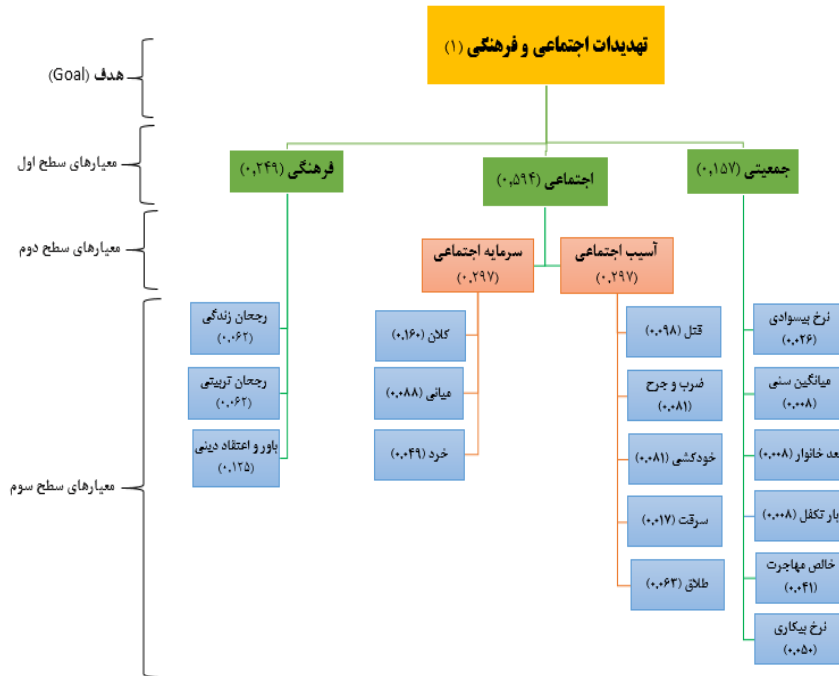
جدول شماره ۳. سرمایه اجتماعی و شاخص‌های فرهنگی شهرستان‌های استان هرمزگان با استان و کل کشور

حوزه جغرافیایی	شاخص			
	سرمایه اجتماعی	رجحان زندگی	رجحان تربیتی	باور و انجام اعمال دینی
بندرعباس	۲۸۲	۴۵۳	۴۳۹	۳۳۶
بستک	۲۸۶	۴۶۲	۴۱۹	۳۸۴
بشاگرد	۲۷۶	۴۳۲	۳۹۲	۳۴۴
بندر لنگه	۲۸۵	۴۵۲	۳۹۷	۳۹۷
پارسیان	۲۶۴	۴۶۰	۴۱۶	۳۹۹
جاسک	۲۹۴	۴۴۴	۳۶۰	۳۸۴
حاجی آباد	۲۷۲	۳۷۹	۳۶۹	۳۱۴
خمیر	۲۶۹	۴۲۰	۳۷۳	۳۵۴
رودان	۲۵۰	۴۳۶	۳۹۴	۳۴۴
سیریک	۲۶۶	۴۴۰	۳۸۳	۳۶۱
قشم	۲۷۷	۴۲۰	۳۸۴	۳۶۹
میناب	۲۹۰	۴۳۰	۳۹۰	۳۵۷
استان هرمزگان	۲۷۶	۴۳۵	۳۹۵	۳۶۲
کل کشور	۲۷۹	۴۳۷	۴۱۰	۳۴۵

تحلیل سلسله‌مراتبی و تعیین وزن نهایی شاخص‌ها

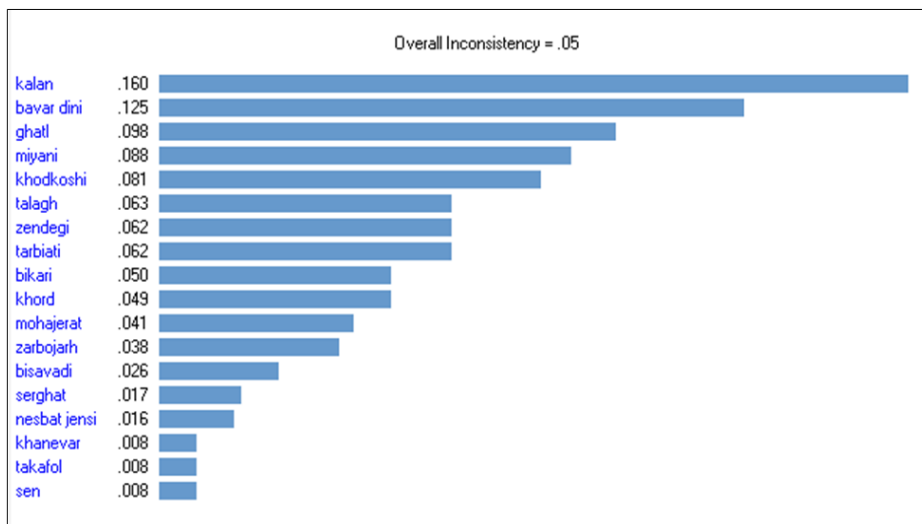
همان‌طور که قبلاً نیز ذکر شد در این پژوهش بر اساس فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی به هر یک از شاخص‌ها، جهت تعیین وزن هر یک از شاخص‌ها و زیرمعیارهای تشکیل‌دهنده آنها در پهنه‌بندی تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی استان هرمزگان بر اساس مقایسه زوجی با نظر نخبگان ارزش یا وزنی داده شد و نهایتاً با جمع جبری آنها شاخص تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی استان هرمزگان تهیه و شهرستان‌های استان مورد پهنه‌بندی قرار گرفته است. در شکل و نمودار شماره ۱ فرآیند شاخص‌سازی و سلسله‌مراتب پهنه‌بندی شاخص‌ها به همراه وزن نهایی هر شاخص، و زیرشاخص ارائه شده است.

شکل شماره ۱. فرآیند تحلیل شاخص‌ها (ضریب نهایی شاخص‌ها)

همان‌طور که در نمودار زیر مشخص است در وزن‌دهی نهایی بر اساس نظر نخبگان و کارشناسان، شاخص‌های سرمایه اجتماعی کلان (۰.۱۶۰)، باور و انجام اعمال دینی (۰.۱۲۵)، قتل (۰.۰۹۸) و سرمایه اجتماعی میانی (۰.۰۸۸) به ترتیب بیشترین میزان اهمیت را در تعیین تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی دارند و شاخص‌های میانگین سنی (۰.۰۸)، بار تکفل اقتصادی (۰.۰۰۸) و بعد خانوار (۰.۰۰۸) دارای کمترین میزان اهمیت در تعیین پهنه‌های تهدید اجتماعی و فرهنگی در استان هرمزگان هستند.

نمودار شماره ۱. ضریب نهایی شاخص‌ها

منبع: خروجی نرم‌افزار Expert Choice

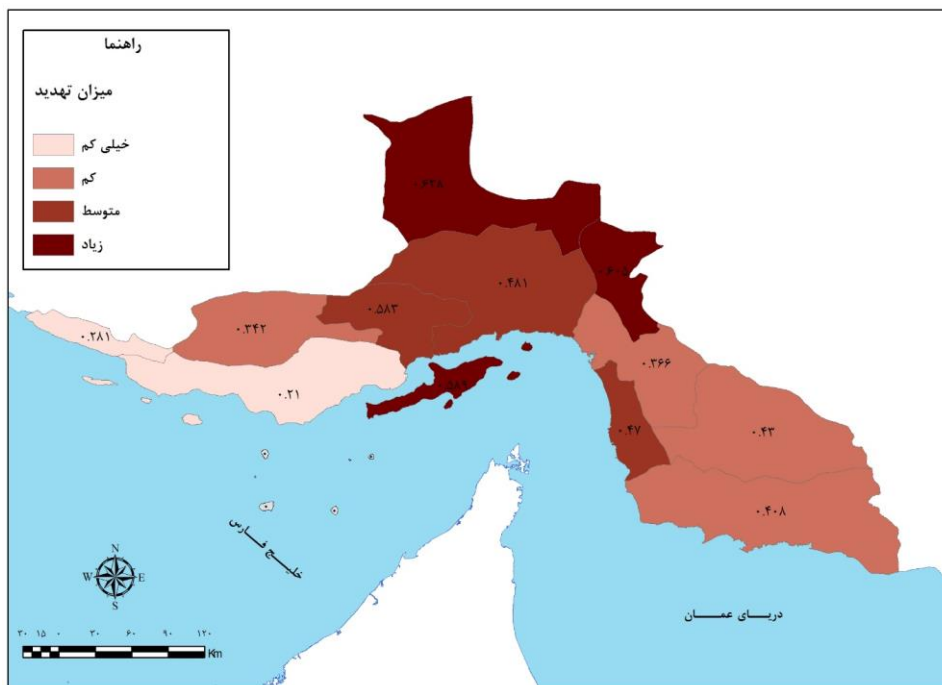
بعد از تعیین اهمیت هر یک از شاخص‌ها، مقدار ضریب به دست آمده در مقدار نرمال شده هر شاخص ضرب شده است و سپس حاصل جمع همه شاخص‌ها، به عنوان نمره نهایی تهدید در نظر گرفته شده است. همان‌طور که در جدول زیر مشخص است نمره نهایی تهدید به دست آمده عددی بین ۰-۱ به دست خواهد آمد که هر چه این مقدار به ۱ نزدیک شود تهدید بیشتری را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۴. سطح‌بندی و آماره‌های شاخص تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی

سطح تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی	مقدار	آماره	مقدار
خیلی کم	۰.۲۱۰-۰.۳۱۴	کمینه شاخص	۰.۲۱۰
کم	۰.۳۱۵-۰.۴۴۹	بیشینه شاخص	۰.۶۳۸
متوسط	۰.۴۵۰-۰.۵۸۷	میانگین	۰.۴۵۰
زیاد	۰.۵۸۸-۰.۶۳۸	انحراف معیار	۰.۱۳۶

با توجه به سطح بندی شاخص تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی به دست آمده در نقشه شماره ۱ وضعیت هر یک از شهرستان‌های استان هرمزگان بر اساس میزان تهدیدهای آنها مشخص شده است. همان طور که مشاهده می شود شهرستان های بندر لنگه (با میانگین میزان تهدید ۰.۲۱۰) و پارسیان (با میانگین میزان تهدید ۰.۲۸۱) در سطح تهدید خیلی کم، شهرستان های بستک (با میانگین میزان تهدید ۰.۳۴۲)، بشاگرد (با میانگین میزان تهدید ۰.۴۳۰) و میناب (با میانگین میزان تهدید ۰.۳۶۶) در سطح تهدید کم، شهرستان های بندر عباس (با میانگین میزان تهدید ۰.۴۸۱)، خمیر (با میانگین میزان تهدید ۰.۵۸۳) و سیریک (با میانگین میزان تهدید ۰.۴۷۰) در سطح تهدید متوسط و شهرستان های حاجی آباد (با میانگین میزان تهدید ۰.۶۳۸)، رودان (با میانگین میزان تهدید ۰.۶۰۵) و قشم (با میانگین میزان تهدید ۰.۵۸۹) در سطح تهدید زیاد قرار گرفته‌اند.

نقشه شماره ۱. پهنه بندی تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی شهرستان‌های استان هرمزگان

نتیجه‌گیری

تمرکز این پژوهش بر سه حوزه اصلی از تهدیدهای جمعیتی، اجتماعی و فرهنگی بوده است و شاخص‌نهایی تهدید نیز براساس وضعیت آمار و اطلاعات موجود در شاخص‌های مورد بررسی و همچنین اجماع کارشناسان متخصص و نخبگان محلی، بر اهمیت و نقش هر یک از شاخص‌ها در تعیین میزان تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی در استان هرمزگان بوده است. با توجه به یافته‌های پژوهش می‌توان گفت پهنه‌های مرکزی استان شامل شهرستان‌های حاجی‌آباد، رودان، بندرعباس، خمیر، قشم و سیریک در معرض بیشترین میزان تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی قرار دارند و شهرستان‌های شرقی و غربی دور از مرکز استان کمتر در معرض تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی قرار دارند که با توجه به وضعیت توسعه‌یافتگی استان می‌توان گفت شهرستان‌های توسعه‌یافته‌تر استان در معرض تهدیدهای بیشتری قرار دارند.

به‌واسطه شکاف توسعه‌ای که بین بخش‌های مختلف استان در نتیجه روندهای توسعه‌ای گذشته به‌وجود آمده، بخش‌های توسعه‌یافته‌تر استان با افزایش روند شهرنشینی و دگرگونی و تغییر نظام ارزش‌های اجتماعی و از بین رفتن ساختارهای نظام اجتماعی پیشین و به تبع آن افزایش آسیب‌های اجتماعی در معرض تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی بیشتری قرار گرفته‌اند. بخش مرکزی و توسعه‌یافته‌تر استان با داشتن بیش از نیمی از جمعیت استان دارای تمرکز منابع و امکانات اقتصادی شهری و صنعتی است و اغلب در معرض مسائل و مشکلات خاص شهرنشینی نیز (حاشیه‌نشینی، آسیب‌های اجتماعی و...) هستند و از نظر تئوریک می‌توان این‌گونه تبیین کرد که توسعه و فرآیند گذار به‌سوی توسعه‌یافتگی با دگرگونی‌ها و تغییرات اجتماعی (افزایش جمعیت، رشد شهرنشینی، رشد فناوری، رشد وسایل ارتباط جمعی) موجب تغییر ارزش‌ها و نگرش‌های افراد می‌شود و این تغییرات به نوبه خود بر زندگی شخصی فرد، ارتباط فرد با جامعه، نقش فرد در خانواده، افراد تأثیر گذاشته و با دگرگونی در نظام ارزشی و هنجاری افراد، سبب پذیرش نسبی کج‌روی‌هایی در جامعه می‌شود (دیپول، ۱۳۹۷: ۱۵۹) که افزایش آن می‌تواند تهدیدی جدی برای نظام اجتماعی و فرهنگی جامعه باشد، اما با وجود

اینکه بخش‌های غربی و شرقی استان (که غالب جمعیت روستائین هستند)، با توجه با شاخص تدوین‌شده در پژوهش در پهنه‌های تهدید اجتماعی و فرهنگی قرار نگرفته‌اند، نمی‌توان از تهدیدهای جدی در این شهرستان‌ها (به ویژه بشاگرد و رودان با خالص مهاجرت منفی بیش از ۳۰ نفر) چشم‌پوشی کرد که با توجه به موقعیت مرزی و راهبردی استان در حاشیه خلیج فارس در معرض تهدید جدی کاهش جمعیت قرار دارند، این درحالی است که حفظ امنیت مناطقی که خالی از سکنه شده‌اند، نیازمند تأمین بودجه سنگین بوده و هزینه‌های گزافی را بر دولت تحمیل می‌کند و مخاطرات بی‌شماری را برای امنیت سیاسی کشور خصوصاً در مناطق و شهرهای مرزی کشور به دنبال دارد و برقراری امنیت برای مناطق خالی‌شده از سکنه گاهی حتی غیرممکن است و می‌تواند کیان کشور را با خطر جدی مواجه سازد.

به صورت کلی می‌توان این وضعیت را پیامد عدم تعادل منطقه‌ای در توسعه استان در نظر گرفت به صورتی که توسعه زیرساخت‌ها و صنعتی شدن شهرهای بزرگ سبب شکل‌گیری قطب‌های رشد (مانند بندرعباس و قشم در استان هرمزگان) شده و این قطب‌های رشد در توسعه منطقه‌ای با توفیق زیاد همراه نبوده و موجب توسعه همه‌جانبه و یکپارچه منطقه‌ای نشده است و حتی در بیشتر موارد تأثیرات منفی و زیانباری مانند نابرابری بین مراکز (قطب‌های رشد و پیرامون روستاها و شهرهای کوچک) نیز در پی داشته است (توکلی‌نیا، شالی، ۱۳۹۱: ۴). بدین‌سان، برآیند چنین توسعه‌ای، تمرکز بخش عظیمی از جمعیت و به تبع آن فعالیت‌ها در یک یا دو شهر اصلی و همچنین افزایش تفاوت بین حوزه‌های شهری و حوزه‌های روستایی است (هال و فایفر، ۱۳۸۸: ۶۶). بازتاب طبیعی این امر بروز مشکلاتی نظیر تسلط شهری، تمرکز فعالیت‌ها و خدمات، عدم تعادل در نظام سلسله مراتب شهری، کمبود مسکن، حاشیه‌نشینی و ... در شهرها است و سبب مهاجرت و کاهش جمعیت و تشدید محرومیت در روستاها و مناطق پیرامونی است (پورمحمدی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۱۸).

پیشنهادها

در نهایت می‌توان گفت با توجه به عدم تعادلی که در نظام توسعه‌ای استان م.شهود است، ضروری است جهت کاهش تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی از رشد شهرهای بزرگ از طریق تمرکززدایی خدمات و فعالیت‌ها جلوگیری شود و با تقویت شهرهای پیرامونی و ارتقاء نقش و کارکرد این مناطق و ارائه خدمات ناحیه‌ای، ارتقاء کشش‌پذیری و جاذبه شهرهای کوچک از طریق تقویت زیربنای اقتصادی و اجتماعی، اعمال سیاست‌های تقویتی برای جلوگیری مهاجرت از روستاها به شهرها از طریق سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی بلندمدت در دستور کار قرار گیرد.

همچنین جهت مدیریت و پیشگیری از تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی لازم است برنامه‌ریزی جهت توسعه‌یافتگی استان، تغییر شیوه‌های سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت در سطح ملی و استانی انجام پذیرد تا روندهای معیوب و مخرب فعلی متوقف گردد و اقداماتی اساسی و برنامه‌محور در جهت حل مشکلات استان انجام گیرد. علاوه بر تلاش در راستای توسعه اقتصادی و اجتماعی استان و گسترش عدالت اجتماعی، انتظار می‌رود با افزایش سطح توسعه‌یافتگی استان و افزایش سطح عمومی رفاه اجتماعی و کیفیت زندگی ساکنان استان، تا حد زیادی از تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی پیشگیری به عمل آمده و یا سطح آنها تعدیل و کاهش یابد.

منابع

استانداری استان هرمزگان (۱۳۹۷) آمایش سرزمین استان هرمز، جلد سرمایه اجتماعی. بیکر، ترزال (۱۳۹۲)، نحوه انجام تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ نائبی، تهران: نشر نی. پورمحمدی، محمدرضا؛ قربانی، رسول؛ زالمی، نادر و حکمتی فرید، صمد (۱۳۸۸) تحلیل ویژگی‌های نظام شهری منطقه آذربایجان با تأکید بر تأثیرات تمرکز اقتصادی کلان شهر تبریز، نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی، سال ۱۴، شماره ۲۹.

تریف‌تری و دیگران (۱۳۸۳)، مطالعات امنیتی نوین، ترجمه علیرضا طیب و وحید بزرگی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

توکلی‌نیا، جمیله و شالی، محمد (۱۳۹۱) نابرابری‌های منطقه‌ای در ایران، فصلنامه آرایش محیط، پاییز، دوره ۵، شماره ۱۸.

جهان‌بین، فرزاد و امامی، اعظم (۱۳۹۳) سرمایه اجتماعی حلقه ارتباطی قدرت نرم، امنیت نرم، تهدید نرم، مطالعات قدرت نرم، سال چهارم، شماره دهم.

حسن‌بیگی، ابراهیم و حسین عصاریان‌نژاد (۱۳۸۸)، تهدید نرم و راهبرد های مقابله، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.

حسینی، حسین (۱۳۸۹) جنگ نرم، از تهدید تا پاسخ، فصلنامه علمی تخصصی عملیات روانی، سال ۷، ش ۲۶.

دهاقانی، ابراهیم و کنعانی، اکبر (۱۳۹۵) تبیین بعد فرهنگی اجتهاد حامی تهدید نرم با رویکرد انتظامی، فصلنامه مطالعات راهبردی ناجا، سال اول، شماره یکم.

داوودی دهاقانی، ابراهیم (۱۳۹۷) شناسایی مؤلفه‌های فرهنگی تهدید نرم با رویکرد انتظامی، دانش انتظامی شماره ۳ (پیاپی ۸۰).

دیپهول، منصور (۱۳۹۷) تحلیل جامعه‌شناختی آسیب‌های اجتماعی در روند توسعه اقتصادی - اجتماعی ایران طی سال‌های ۹۲-۱۳۶۰، رساله دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه یاسوج.

کلانتری، خلیل (۱۳۸۱) برنامه‌ریزی و توسعه منطقه‌ای (تئوری‌ها و تکنیک‌ها)، چاپ اول، تهران: خوشبین.

سازمان ثبت احوال ایران، سالنامه آماری سال ۱۳۹۵.

عقیلی، سید وحید و مصطفوی، فرحناز (۱۳۹۲) ماهیت تهدید نرم، ابعاد و ویژگی‌ها، تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری (دانشنامه حقوق و سیاست)، دوره ۹، شماره ۱۹.

عباس‌زاده، هادی؛ کریمی، کامران (۱۳۹۰) سرمایه اجتماعی و امنیت ملی پایدار، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۵۱.

کرمی، رضا و شهلائی، ناصر (۱۳۹۱) راهبرد های مقابله با تهدید نرم دشمن در حوزه اجتماعی- فرهنگی «، تهران، فصلنامه امنیت‌پژوهی، سال ۱۱، شماره ۳۸.

کنعانی، اکبر، محمدی بزرگر، جعفر (۱۳۹۶) شناسایی حوزه‌های تأثیرگذار تهدید نرم با رویکرد انتظامی، پژوهش‌های مدیریت انتظامی (مطالعات مدیریت انتظامی)، دوره ۱۲، شماره ۴.

مرادیان، محسن (۱۳۹۰)، مبانی نظری امنیت، تهران: انتشارات حفاظت اطلاعات ارتش.

مرسلی، فاطمه (۱۳۸۸)، هزار راه رفته، تهران: ناجا.

مرکز آمار ایران، سالنامه آماری سال ۱۳۹۵.

مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵.

نائینی، علی‌محمد (۱۳۸۶) تهدید نرم، ابعاد و ویژگی ها، مطالعات عملیات روانی، فصلنامه مطالعات عملیات روانی، شماره ۱۶.

هال، پیتر و فایفر، اولریخ (۱۳۸۸) آینده شهری قرن ۲۱، ترجمه اسماعیل صادقی و ناهید صادقی، انتشارات جامعه مهندسان مشاور ایران، چاپ اول، تهران.

هندیانی، عبدالله؛ میرزاخانی، عبدالرحمن و مرادی، حامد (۱۳۹۳) نقش سرمایه اجتماعی در کاهش آثار تهدیدهای نرم با نگاهی به فرماندهی و مدیریت آینده پلیس، فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی، ویژه‌نامه ۱۳۹۳.

وزارت کشور، (۱۳۹۵) مرکز رصد اجتماعی وزارت کشور، پیمایش ملی و وضعیت اجتماعی و فرهنگی کشور.

Hawdon, J & Ryan, J. (2009); "Social Capital, Social Control, and Changes in Victimization Rates", *Crime & Delinquency*, Vol. 55, No. 4.

Chang, Y.-J., et al (2018) The Sustainable Child Development Index (SCDI) for Countries. *Sustainability* 10(5).